

УДК 94(477) «18»:351.853
DOI 10.32782/2307-7778/2023.2.2

Ігор САЛАМАХА

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, політології та права
Національного лісотехнічного університету України, вул. Генерала Чупринки, 103, м. Львів, 79057
(ig.sal@ukr.net)

Ihor SALAMAKHA

PhD (History), Docent of the Department of History of Ukraine, political science and law. Ukrainian
National Forestry University, 103 Gen. Chuprynka St., Lviv, Ukraine, 79057 (ig.sal@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4191-5800>

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ПАМ'ЯТКООХОРОННИХ ОРГАНІВ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

Анотація. Мета дослідження: проаналізувати розвиток пам'яткоохоронних структур Східної Галичини. Простежити причини та динаміку збільшення кількості східногалицьких урядовців-консерваторів впродовж 50-80 років ХІХ ст. Проаналізувати передумови виникнення «Цісарсько-королівського Кола консерваторів та кореспондентів у Східній Галичині». **Методологія дослідження** базується на принципах системності, історизму, авторської об'єктивності, науковості, а також на основі загальнонаукових (синтез, аналіз, пояснення, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-порівняльний, історико-системний) методів. **Наукова новизна дослідження** полягає у тому, що вперше в українській історіографії, на основі аналізу невідомих раніше архівних матеріалів, докладно проаналізовано динаміку розвитку пам'яткоохоронних органів Східної Галичини. Досліджено проблему поділу Галичини на консерваторські округи у 1887 р. та уточнено персональний склад урядовців-консерваторів. Зроблено спробу пояснити причини та обставини виникнення «Цісарсько-королівського Кола консерваторів та кореспондентів у Східній Галичині». **Висновки.** Пам'яткоохоронні органи у Східній Галичині пройшли тривалий шлях розвитку. На перших порах справою охорони історичних пам'яток займався один урядовець-консерватор, який повинен був опікуватись усіма пам'ятками у краї. Після реорганізації віденської Центральної Комісії у 1873 р. чисельність східногалицьких пам'яткоохоронців зросла до чотирьох, а з 1887 р. територію Галичини поділено на консерваторські округи, та призначено у кожен округ окремого консерватора. Процес реорганізації органів охорони пам'яток набув свого логічного завершення у 1889 р., коли східногалицькі консерватори, для координування співпраці між собою, створили організацію під назвою «Цісарсько-королівське Коло консерваторів та кореспондентів у Східній Галичині», яка незабаром стала головним пам'яткоохоронним органом східної частини Галичини та отримала визнання центральних та місцевих органів влади.

Ключові слова: консерватор, історичні пам'ятки, Східна Галичина.

ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF MONUMENT PROTECTION BODIES OF EASTERN GALICIA IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY

Abstract. The purpose of the study: to analyze the development of monument protection structures of Eastern Galicia. To trace the reasons and dynamics of the increase in the number of East Galician conservative government officials during the 50-80 years of the XIX century. Analyze the preconditions for the emergence of the «The Royal conservatives and respective circle origin in the Eastern Galicia». **The research methodology** is based on the principles of systemicity, historicism, author's objectivity, scientific, as well as on the basis of general scientific (synthesis, analysis, explanation, generalization) and special-historical (historical-comparative, historical-system) methods. **The scientific novelty** of the study is that for the first time in Ukrainian historiography, based on the analysis of previously unknown archival materials, the dynamics of the development of monument protection bodies of Eastern Galicia is analyzed in detail. The issue of Galicia division into conservatory districts in 1887 and the members of conservatives specification is treated in details. The attempt has been made to explain the cause and the circumstances of «The Royal conservatives and respective circle origin in the Eastern Galicia». **Conclusions.** Monument protection bodies in Eastern Galicia have come a long

way. At first, one conservative government official was involved in the protection of historical monuments, and he was supposed to take care of all the monuments in the region. After the reorganization of the Vienna Central Commission in 1873, the number of East Galician monument guards increased to four, and from 1887 the territory of Galicia was divided into conservation districts, and a separate conservative was appointed to each district. The process of reorganization of monument protection bodies came to a logical end in 1889, when the Eastern Galician conservatives, to coordinate cooperation with each other, created an organization «The Royal conservatives and respective circle origin in the Eastern Galicia», which soon became the main monument body of the eastern part of Galicia and was recognized by central and local authorities.

Key words: conservative, historical monuments, Eastern Galicia.

У другій половині XIX ст. уряд Австрійської імперії серйозно зацікавився станом збереження історичних пам'яток в країні. Указом цісаря від 31 грудня 1850 р. у Відні була створена спеціальна «Центральна Комісія для вивчення і збереження історичних будівель» (далі – Центральна Комісія), завданням якої було дбати про збереження для майбутніх поколінь давніх пам'яток на всій території держави. До 1860 р. вона підпорядковувалась Міністерству торгівлі та промисловості, а пізніше – Міністерству освіти та віросповідань (Demetrykiewicz, 1885, р. 12). В окремих краях (в тому числі і в Східній Галичині) справою збереження історичних пам'яток повинні були займатись урядовці-консерватори, які підпорядковувались Центральній Комісії. Консерваторам у їх роботі допомагали кореспонденти, які теж працювали на добровільних засадах.

Аналіз основних джерел та публікацій. Основним матеріалом при написанні статті стали матеріали, віднайдені у фондах Центрального державного історичного архіву України у місті Львові та відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. В українській історіографії, на жаль, проблема розвитку памятоохоронних органів Галичини другої половини XIX ст. зовсім не була висвітлена. Серед польських дослідників цієї теми торкались у своїх працях Я. Войцеховський (Wojciechowski, 1930-1931, pp. 3-33), Я. Прушинської (Pruszyński, 1989), Й. Фрич (Frycz, 1976), Я. Шипош (Szyposz, 1976), Л. Соболю (Sobol, 2008), однак їх цікавила здебільшого діяльність консерваторів західної частини краю.

Мета статті – простежити динаміку розвитку східногалицьких пам'ятоохоронних органів і дослідити, за яких обставин контроль за охороною історичних пам'яток у Східній Галичині перейшов від одного урядовця-консерватора до колективного органу памятоохоронців, відомого під назвою «Цісарсько-королівське Коло консерваторів та кореспондентів у Східній Галичині».

Виклад основного матеріалу. Доведеним є той факт, що першим львівським консерватором був, призначений у 1856 р. Францішек Строїнський. У 1859 р. його змінив Адольф Вольфстрім (Kunasicewicz, 1876, р. 168). Однак про діяльність двох перших охоронців пам'яток майже нічого не відомо. Така мала кількість інформації може пояснюватись тим, що памятоохоронна служба у Галичині лише зароджувалась, не відшліфовано механізму дій по збереженню пам'яток та й самі консерватори проявляли на своїй посаді мінімум активності. Більш активна робота по охороні пам'яток почалась після того як посаду консерватора східної частини Галичини зайняв Мечислав Потоцький.

Про його ранні роки життя відомостей небагато. Відомо, що Мечислав Потоцький народився в 1810 році, брав участь у Польському національному повстанні 1830–1831 рр. і був нагороджений орденом «Virtuti militari» (Хієга раміаткова, 1881, р. 118). Після поразки повстання повернувся в Галичину і довгий час проживав у своєму маєтку у Коцюбиньчиках.

Коли у 1848 р. у ріці Збруч поблизу Гусятина віднайдено статую давньослов'янського божества Святовида (т. зв. «збруцький ідол»), саме Мечислав Потоцький виступив з ініціативою

передати цю знахідку Краківському науковому товариству. Лише завдяки цьому пам'ятка стала відомою широкій громадськості (Janucz, 1918, p. 10).

Після утворення у Відні Центральної Комісії Мечислав Потоцький активно намагався брати участь у її роботі, звертав увагу на різні пам'ятки, які, на його думку, потребували негайної реставрації. Так, впродовж тривалого часу він добивався від Центральної Комісії дозволу відреставрувати напівзруйновані залишки давнього польського укріплення Окопів св. Трійці поблизу села Окопи Борщівського повіту (тепер Борщівський район Тернопільської області) (CSHAUL, f. 616, d. 1, c. 1, p. 4). Така ініціатива Мечислава Потоцького не залишилася поза увагою чиновників у Відні. У липні 1863 р. Центральна Комісія призначила його своїм кореспондентом (CSHAUL, f. 616, d. 1, c. 1, p. 18), а в травні 1864 р. Мечислав Потоцький офіційно отримав посаду консерватора у 12 округах Східної Галичини (CSHAUL, f. 616, d. 1, c. 2, p. 53). На цій посаді він пробув аж до своєї смерті 1 лютого 1878 р.

Ставши консерватором, Мечислав Потоцький відразу ж розгорнув активну діяльність. Вже через кілька місяців після призначення він звернувся до багатьох установ і організацій з проханням сприяти йому у його роботі. Так, зокрема, звертаючись до керівництва залізниці Львів-Чернівці, яка в цей час будувалась, він просив у разі виявлення під час земляних робіт будь-яких історичних пам'яток негайно його сповістити і призупинити на даній ділянці будівництво (CSHAUL, f. 616, d. 1, c. 2, p. 44). Пізніше він неодноразово звертався до різних державних установ, громадських організацій, товариств, духовенства (часто через оголошення у пресі) з проханням повідомити про всі давні пам'ятки, які знаходяться у їх повіті чи окрузі (CSHAUL, f. 616, d. 1, c. 2, p. 25, 39). Варто додати, що обов'язкова співпраця з державними і недержавними установами та організаціями, також з духовенством, була передбачена спеціальною інструкцією, виданою Центральною Комісією 24 червня 1853 р. для регулювання діяльності консерваторів (CSHAUL, f. 146, d. 68, c. 1946, p. 29–30).

У цій інструкції також зазначалось, що інформація про реставрацію будь-якої історичної пам'ятки має бути обов'язково доведена до відома консерватора (CSHAUL, f. 616, d. 1, c. 2, p. 115).

Отримавши посаду консерватора, Мечислав Потоцький запровадив практику щорічних поїздок по краю з метою прослідкувати, як проходять реставраційні роботи в тій чи іншій місцевості, або щоб віднайти нові невідомі історичні пам'ятки. Спершу консерватор здійснював ці поїздки за власний кошт, а з 1871 р. почав отримувати від сейму невелику суму (в середньому 500 гульденів щороку) на подорожі (LNSL, DM, f. 26, d. 1, c. UK-1, p. 41). Варто зазначити, що пізніше подібну практику запозичили «Грона консерваторів», які діяли у Галичині в кінці XIX – на початку XX ст.

Посади кореспондентів Центральної Комісії у Східній Галичині в період урядування Мечислава Потоцького займали Леонард Городиський, Казимир Стадницький та Юзеф Сермак. Останній навіть офіційно вважався заступником консерватора. Незважаючи на те, що їх діяльність здебільшого обмежувалась територією Львова, вони суттєво полегшували роботу Мечислава Потоцького (LNSL, DM, f. 26, d. 1, c. UK-1, p. 7).

У 1873 р. Центральну Комісію реорганізовано. Вона отримала нову назву (Центральна Комісія для вивчення і консервації пам'яток історії та мистецтва) і була розділена на три секції: I. Археологічну секцію, II. Секцію пам'яток архітектури та мистецтва та III. Секцію архівних пам'яток.

Внаслідок цієї реформи утричі зросло і число консерваторів. У Східній Галичині їх чисельність зросла до чотирьох осіб, у зв'язку з тим, що запроваджено дві посади консерваторів III-ї секції (для «руських» (українських) та польських архівів). Консерватором першої секції став Людвік Цвіклінський, другої – Мечислав Потоцький, а третьої, відповідно, Антін

Петрушевич та Ксаверій Ліске. Однак неформально головним пам'яткоохоронцем Східної Галичини у 70-80 рр. XIX ст. завжди вважався консерватор другої секції. За новими положеннями консерватори призначались на п'ятирічний термін.

1 лютого 1878 р. Мечислав Потоцький помер. Допоки Центральна комісія не призначила наступника, його обов'язки тимчасово виконував консерватор другої секції Західної Галичини Юзеф Лепковський.

У 1879 р. новим консерватором II-ї секції у Східній Галичині став Войцех Дідушицький, відомий громадський та політичний діяч. Впродовж наступних восьми років у його руках знаходився повний контроль над системою охорони пам'яток у східній частині краю.

У 1887 р. віденський уряд провів нову реорганізацію пам'яткоохоронних органів Галичини. Згідно розпорядження міністра освіти та віросповідань від 22 лютого 1887 р. збільшено чисельність галицьких консерваторів I-ї та II-ї секцій а територію краю поділено на консерваторські округи, кожен з яких охоплював кілька адміністративних повітів. Новий поділ на консерваторські округи виглядав наступним чином:

I. Перша секція (Археологічні пам'ятки).

I-й округ. Повіти: Бохня, Бяла, Бжеско, Величка, Вадовіце, Грибув, Живец, Краків, Лиманова, Мисьленіце, Новий Сонч, Новий Тарг, Хшанув;

II-й округ. Повіти: Березів, Даброва, Доброміль, Горліце, Колбушова, Кросно, Ліско, Ланьцут, Перемишль, Санок, Тарнобжег, Тарнув, Ярослав, Ясло, Мелец, Ніско, Пільзно, Ропчиці, Жешув;

III-й округ. Повіти: Броди, Бережани, Городок, Жовква, Збараж, Золочів, Камянка Струмилова, Львів, Мостиська, Перемишляни, Рава Руська, Сокаль, Тернопіль, Цешанів, Яворів;

IV-й округ. Повіти: Бібка, Долина, Дрогобич, Жидачів, Калуш, Рогатин, Рудки, Самбір, Старе місто, Станіслав, Стрий, Турка;

V-й округ. Повіти: Богородчани, Борщів, Бучач, Городенка, Гусятин, Заліщики, Коломия, Косів, Надвірна, Підгайці, Скалат, Снятин, Тлумач, Теробовля, Чортків.

II. Друга секція (Пам'ятки архітектури та мистецтва).

I-й округ. Краків (повіт і місто).

II-й округ. Повіти: Бяла, Величка, Вадовіце, Живец, Мисьленіце, Хшанув.

III-й округ. Повіти: Бохня, Бжеско, Даброва, Колбушова, Тарнобжег, Тарнув, , Мелец, Ніско, Пільзно, Ропчиці, Жешув;

IV-й округ. Повіти: Горліце, Грибув, Ясло, Кросно, Лиманова, Новий Сонч, Новий Тарг;

V-й округ. Повіти: Березів, Доброміль, Ліско, Ланьцут, Перемишль, Санок, Ярослав;

VI-й округ. Львів (повіт і місто);

VII-й округ. Повіти: Городок, Жовква, Камянка Струмилова, Мостиська, Рава Руська, Сокаль, Цешанів, Яворів;

VIII-й округ. Повіти: Бібка, Долина, Дрогобич, Жидачів Рогатин, Рудки, Самбір, Старе місто, Стрий, Турка;

IX-й округ. Повіти: Богородчани, Борщів, Городенка, Заліщики Калуш, Коломия, Косів, Надвірна, Снятин, Станіслав, Тлумач;

X-й округ. Повіти: Броди, Бережани, Бучач, Гусятин, Збараж, Золочів, Перемишляни, Підгайці, Скалат, Теробовля, Тернопіль, Чортків.

Цим же розпорядженням міністра освіти та віросповідань у щойно утворені консерваторські округи були призначені нові консерватори: у I-й округ I-ї секції – професор Краківського університету Юзеф Лепковський, у II-й – власник маєтку в Ольпінах Кароль Рогавський, у III-й – професор Львівського університету Ісидор Шараневич, у IV-й – професор Львівського університету і тодішній консерватор археологічних пам'яток Людвік Цв'якліньський,

а у V-й – Владислав Пшибиславський., власник маєтку у Частовіцах (CSHAUL, f. 146, d. 68, с. 3264, р. 95).

Консерваторами II-ї секції стали: у I-му окрузі – Юзеф Лепковський, у II-му – архітектор Славомир Одживольський, у III-му – Євстахій Сангушко, власник маєтку в Гумнісках, у IV-му – Станіслав Томкович з Кракова, у V-му – Ян Шептицький, власник маєтку в Пшильбицах, у VI-му – Владислав Лозинський, редактор «Львівської газети», у VII-му – професор львівської Політехніки Юліан Захаревич, у VIII-му – Кароль Ланцкоронський, власник маєтку в Роздолі, у IX-му – власник маєтку в Єзуполі і тодішній консерватор II-ї секції Войцех Дідушицький, у X-му – директор державної залізниці у Львові Людвік Вержбіцький (CSHAUL, f. 146, d. 68, с. 3264, р. 95).

У цьому ж році розпорядженням міністра освіти та віросповідань також збільшено кількість консерваторів для архівних пам'яток і утворено п'ять консерваторських округів III-ї секції. Перші три округи були призначені для польських, а IV-й та V-й для «руських» (українських) архівів. Новий поділ на консерваторські округи виглядав наступним чином:

I-й округ. Краків (повіт і місто)

II-й округ. Ярослав, Перемишль, Сянок, Ліско та всі повіти на захід окрім Кракова.

III-й округ. Цешанів, Яворів, Мостиська, Самбір, Старе місто і всі інші повіти, розташовані на схід від них

IV-й округ. Повіти: Броди, Бережани, Городок, Жовква, Збараж, Золочів, Камянка Струмилова, Львів, Мостиська, Перемишляни, Рава Руська, Сокаль, Тернопіль, Цешанів, Яворів

V-й округ. Повіти: Бібка, Богородчани, Борщів, Бучач, Городенка, Гусятин, Долина, Дрогобич, Жидачів, Заліщики, Калуш, Коломия, Косів, Надвірна, Підгайці, Рогатин, Рудки, Самбір, Скалат, Снятин, Станіслав, Старе місто, Стрий, Теревовля, Тлумач, Турка, Чортків (Kaspra rek, 1889, pp. 3771-3772).

У три перші повіти консерваторами були призначені, відповідно: Кароль Смолка, Болеслав Уляновський та Ксаверій Ліске, у IV-й і V-й – Исидор Шараневич і Антін Петрушевич (Szyposz, 1976, p. 60).

Необхідно зазначити, що наведений вище поділ на консерваторські округи був чинним впродовж наступних 27 років, і зберігався у незмінному вигляді аж до початку першої світової війни у 1914 р.

Однак внаслідок зростання чисельності консерваторів виникла проблема організації співпраці між консерваторами різних округів та секцій. Усі вони, згідно законодавства, повинні були безпосередньо підпорядковуватись Центральній Комісії, а щодо їх взаємовідносин, то це питання не було обумовлене жодним документом. Проблему цю мав вирішити з'їзд галицьких консерваторів, який повинен був відбутись у травні 1888 р. у Кракові.

Краківський з'їзд консерваторів, який згодом отримав назву Першого, відбувся 24-25 травня 1888 р. у приміщенні Національного музею у Кракові. На з'їзд прибула більшість тодішніх галицьких консерваторів та кореспондентів (Gazeta Lwowska, 1888, Nr. 123, p. 2). Головуючим на з'їзді обрано Й. Лепковського, а секретарем С. Томковича. У перший же день з'їзду, після бурхливих обговорень, прийнято ухвалу про необхідність утворення у Східній та Західній Галичині двох організацій, які б допомагали консерваторам у їх діяльності та координували їх діяльність. Це стосувалось, насамперед, розподілу коштів, які щорічно виділялись Галицьким Крайовим Сеймом на утримання та реставрацію історичних пам'яток. Обидві організації мали мати виконавчі органи (Комітети) з осередками у Львові та Кракові, та складатись з консерваторів та кореспондентів, відповідно, Східної та Західної Галичини. Саме ця ухвала поклала початок утворенню галицьких консерваторських організацій (Gazeta Lwowska, 1888, Nr. 123, p. 2).

Окрім цього, на з'їзді ухвалено рішення про проведення інвентаризації історичних пам'яток, укладення карти консерваторських округів. Акцентувалась увага на опрацюванні способів інформування громадськості про діяльність та повноваження консерваторських урядів у Галичині (Gazeta Lwowska, 1888, Nr. 123, p. 2).

Перший з'їзд галицьких консерваторів став переломним моментом у становленні та розвитку пам'яткоохоронної служби Східної Галичини. Як результат ухвал прийнятих на ньому, у Галичині, починаючи від 90-х рр. XIX ст. розпочали свою діяльність дві консерваторські організації які, взяли під свій контроль усю охорону пам'яток у краї.

Виконуючи рішення Краківського з'їзду, восени 1889 р консерватори та кореспонденти Східної Галичини об'єднались в організацію під офіційною назвою «Цісарсько-королівське Коло консерваторів та кореспондентів у Східній Галичині».

Перше засідання Кола відбулось 21 листопада 1889 р. у помешканні консерватора Яна Шептицького. На ньому були присутні 9 східногалицьких консерваторів та кореспондентів, а саме: Людвік Цвіклінський, Владислав Пшибиславський, Ісидор Шараневич, Войцех Дзедушицький, Владислав Лозинський, Ян Шептицький, Антін Петрушевич, Тадеуш Войцехівський та Олександр Чоловський, майбутній консерватор та секретар Кола (CSHAUL, f. 616, d. 1, c. 16, p. 1).

На порядку денному було обговорення проекту статуту нової організації та обрання керівництва. На пропозицію консерватора В. Дзедушицького президентом чи головою Кола обрано В. Лозинського, а його заступником – Т. Войцехівського. Проект статуту учасники засідання у цілому схвалили, однак попросили автора внести туди деякі поправки та доповнення (CSHAUL, f. 616, d. 1, c. 16, p. 1).

Остаточну версію статуту, що отримав назву «Порядок роботи та спосіб порозуміння консерваторів та кореспондентів Центральної комісії у Східній Галичині» затверджено на Загальних зборах консерваторів через два дні, 23 листопада 1889 р. (CSHAUL, f. 146, d. 4, c. 3264, p. 140).

На цьому ж засіданні консерватори ухвалили рішення поінформувати Намісництво та Центральну комісію у Відні про утворення Кола, а також переслати копію свого статуту колегам у Західній Галичині і повідомити їм, що Ян Шептицький, консерватор II-ї секції Перемишльського округу увійшов до складу їх Кола (CSHAUL, f. 616, d. 1, c. 14, p. 9).

Наступний двадцятип'ятирічний період діяльності Кола консерваторів справедливо можна вважати «золотим віком» для охорони пам'яток у Східній Галичині. Скоординована діяльність пам'яткоохоронців дозволила їм взяти під свій контроль усі більш-менш відомі реставраційні роботи, які відбувались у східній частині краю, налагодити добрі відносини з органами місцевої влади, а також здобути неабиякий авторитет серед населення.

Висновки. Пам'яткоохоронні органи у Східній Галичині пройшли тривалий шлях розвитку. На перших порах справою охорони історичних пам'яток займався один урядовець-консерватор, який повинен був опікуватись усіма пам'ятками у краї. Після реорганізації віденської Центральної Комісії у 1873 р. чисельність східногалицьких пам'яткоохоронців зросла до чотирьох, а з 1887 р. територію Галичини поділено на консерваторські округи, та призначено у кожен округ окремого консерватора. Процес реорганізації органів охорони пам'яток набув свого логічного завершення у 1889 р., коли східногалицькі консерватори, для координування співпраці між собою, створили організацію під назвою «Цісарсько-королівське Коло консерваторів та кореспондентів у Східній Галичині», яка незабаром стала головним пам'яткоохоронним органом східної частини Галичини та отримала визнання центральних та місцевих органів влади.

Бібліографія

Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, відділ рукописів.

Центральний державний історичний архів України у м. Львові.

Demetrykiewicz W. Opieka prawna w Austrii dla zabytków sztuki i pomników historycznych. Kraków, 1885.

Frycz J. Restawracja i konserwacja zabytków architektury w Polsce w latach 1795-1918. Warszawa, 1976. 344 s.

Gazeta Lwowska. (1888). 30 maja. Nr. 123. S. 2

Janucz B. Zabytki przedhistoryczne Galicji wschodniej. Lwów, 1918.

Kasperek J. R. Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych. T. VI. Lwów, 1889. S. 3771-3772.

Kunasiiewicz S. Przechadki archeologiczne po Lwowie. Lwów, 1876. Z. II-III.

Pruszyński J. Ochrona zabytków w Polsce. Geheza - organizacja - prawo. Warszawa, 1989. 376 s.

Sobol L. Zarys głównych kierunków działań Grona konserwatorów Galicji Zachodniej z lat 1888-1905. // Wiadomości Konserwatorskie. 2008, z. 24. S. 95-102.

Szyposz J. Działalność Grona konserwatorów Galicji zachodniej w zakresie zabezpieczania archiwaliów // Archeion. LXIV. Warszawa, 1976. S. 59-80.

Wojciechowski J. Historia powstania i rozwoju organizacji opieki państwowej nad zabytkami sztuki w Polsce // Ochrona Zabytków Sztuki. 1930-1931. z. 1. S. 3-33

Xięga pamiatkowa w 50-letnią rocznicę powstania roku 1830. Spis imiennyj dowódców i sztabs-oficerów, podoficerów i żołnierzy armii polskiej w tumż roku krzyżem wojskowym „Virtuti militari” ozdobionych. Lwów, 1881. S. 118

LNSL, відділ рукописів, f. 269, d. 1, c. UK-7, p. 10.

References

Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka, viddil rukopysiv (LNSL, DM Lviv National Scientific Library of Ukraine named after. V. Stefanyk, Departament of Manuscripts).

Tsentralnyi Derzhavnyi istorychnyi archiv Ukrainy, m. Lviv (Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv – CSHUL).

Demetrykiewicz W. Opieka prawna w Austrii dla zabytków sztuki i pomników historycznych. Kraków, 1885.

Frycz J. Restawracja i konserwacja zabytków architektury w Polsce w latach 1795-1918. Warszawa, 1976. 344 s.

Gazeta Lwowska. (1888). 30 maja. Nr. 123. S. 2

Janucz B. Zabytki przedhistoryczne Galicji wschodniej. Lwów, 1918.

Kasperek J. R. Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych. T. VI. Lwów, 1889. S. 3771-3772.

Kunasiiewicz S. Przechadki archeologiczne po Lwowie. Lwów, 1876. Z. II-III.

Pruszyński J. Ochrona zabytków w Polsce. Geheza - organizacja - prawo. Warszawa, 1989. 376 s.

Sobol L. Zarys głównych kierunków działań Grona konserwatorów Galicji Zachodniej z lat 1888-1905. // Wiadomości Konserwatorskie. 2008, z. 24. S. 95-102.

Szyposz J. Działalność Grona konserwatorów Galicji zachodniej w zakresie zabezpieczania archiwaliów // Archeion. LXIV. Warszawa, 1976. S. 59-80.

Wojciechowski J. Historia powstania i rozwoju organizacji opieki państwowej nad zabytkami sztuki w Polsce // Ochrona Zabytków Sztuki. 1930-1931. z. 1. S. 3-33

Xięga pamiatkowa w 50-letnią rocznicę powstania roku 1830. Spis imiennyj dowódców i sztabs-oficerów, podoficerów i żołnierzy armii polskiej w tumż roku krzyżem wojskowym „Virtuti militari” ozdobionych. Lwów, 1881. S. 118.